

Os derradeiros carros do país

Luis Chapela Bermúdez

Labrando no chan e en paralelo ás rodeiras, facendo camiño. Irmán da dorna mariñeira, retrato da “Galiza Santa” que cantaba Ramón Cabanillas, labrega, minifundista, terceiromundista, da tópica terra negada, asoballada, xunguida como a vaca e o boi. Poucos queren saber do carro, dese pasado inmediato, de aldea, de loito, enrugas, lareira fumegante e chuvñar, do carretar de esterco, toxos e feixes de herba co neno empoleirado e a aguillada... O carro e o hórreo, o cruceiro, a gaita, non deixan de ser símbolo de resistencia dun pasado negado, onde se acolleu o idioma e a tradición, sufridoras de esperpentos, cando o que habería que ridiculizar sería tanto endomingado servil do poder.

Do latín CARRUS, significa: vehículo con rodas empregado para transportar obxectos. Empregábase xa na época dos celtas (século VI a.de C.) sendo, de sempre, o medio máis empregado polos labregos galegos. A súa supervivencia ata os nosos días é a proba máis irrefutable da súa extraordinaria utilidade.

Este vehículo, se se lle suman os aparellos, está formado por máis de cincuenta pezas que, salvo unhas poucas, son de madeira, e isto permítenos valorar e admirar a obra conseguida. Algunhas desas

pezas son coñecidas como: fungueiro, cheda, *soallo*, lamia, eixe, tufo, pecho, cadea, cabezalla, camba, chavella, ollal, mión, *espista*, travesa, tilla, ferra,...

O feito de que as hortas estivesen próximas ás vivendas, supoñía que a terra destinada a cereais e viñedos, tiña que ocupar zonas afastadas dos valados que delimitaban as hortas, e para isto era preciso dispoñer dun medio de transporte para mover os froitos que se obtiñan da terra.

O home decatábase de que mover o carro pola súa conta, era un traballo excesivo e comezou a empregar animais para que realizaran esa función, que pasou a depender das vacas, bois, cabalos, burros... quedando hoxe en día coa exclusiva, practicamente, a vaca e o boi; animais estes de gran utilidade, e que non só axudan neste traballo concreto senón que ademais dan carne, leite (no seu caso) e esterco para adubar as veigas. Unha boa xugada non se facía dun día para outro. Cando unha becerra xa servía para pola ó carro, arredor dos tres anos, púñase facendo parella cunha vaca vella. Tiñase que amansar, co carro baleiro aínda rebrincaba pero ao íla cargando, pouco a pouco xa se ía calmando, pois a vaca vella, veterana nestes mesteres, tamén a freaba; así que nuns quince días

Foto en Viveiro. Lugo 2007

quedaba mansiña de todo. Despois xa levaban o carro sen ter que amarralos á corda.

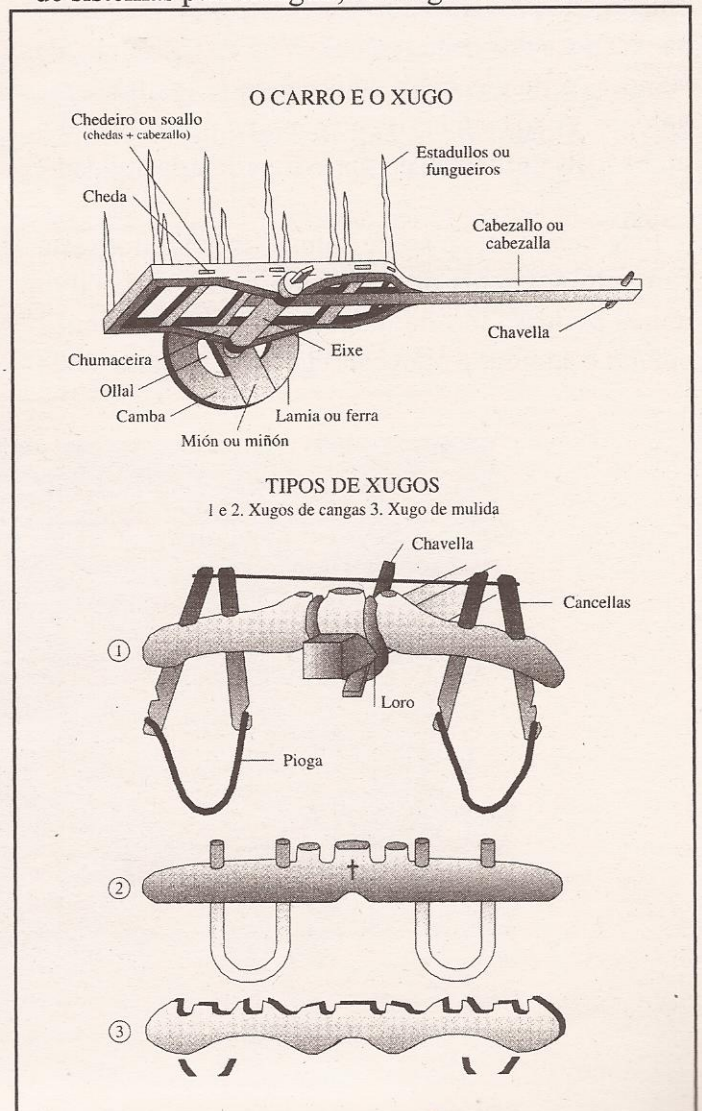
Este conxunto, carro e animais, ten as súas peculiaridades: carece de freos, aínda que costa abaixo hai que axudalo tirando polo estrobo para atrás. Non lle afecta a subida do combustible, velocidade controlada, precursores do convertible,... potente, resistente, lento pero seguro... (foi usado mesmo como ambulancia). O seu mantemento é pobre pero hai que ter, iso si, a precaución e previsión de cambiar a peza que o reclame. As súas rodas xiran ó mesmo tempo xa que se atopan fixas ó eixo (nalgúns casos, poucos, son independentes) de aí que os camiños tanto de terra como de pedra estean marcados pola súa rodaxe. Dependendo da ruta a percorrer, costa arriba ou abaixo, a súa carga é dianteira ou traseira. Ó levar moito volume de carga era normal que o carro voltease, e neste caso os veciños acudían en axuda ata poñelo a andar de novo.

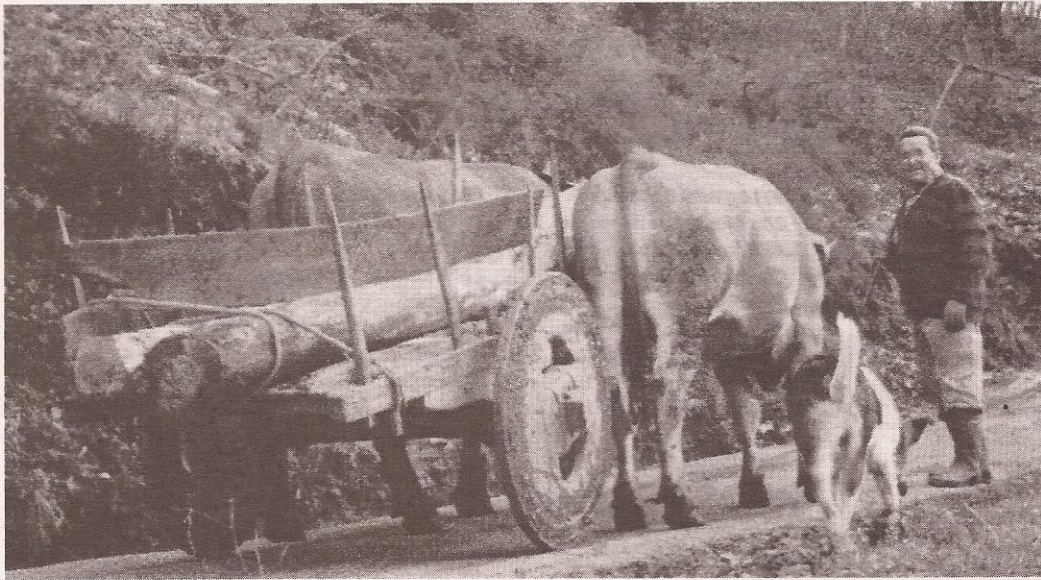
Tamén se recibía axuda cando os animais non podían co peso, sendo necesario empuxalo ou traer outro animal máis. No verán, coas picaduras das moscas e dos tabáns, os animais saían disparados, sen goberno, producíndose algún que outro susto... No plano humorístico, tamén había quen levaba algún susto cando na noite de San Xoán os veciños lle cambiaban o carro de lugar; non significaba máis problema que ir a recollelos ao día seguinte e levalos novamente para as casas, aínda que nalgúns ocasións, sen valorar o dano, servían de pasto para alimentar as fogueiras. Pero é o progreso o que se amosa implacable. O carro foi substituído por modernos vehículos que facilitaron as tarefas, ocasionando a transformación dos camiños, que se converteron en pistas e desaparecendo tamén, as típicas rodeiras. No Morrazo aínda quedan camiños que conservan nas súas pedras a marca das rodas como testemuña directa dun tempo que se foi. Así mesmo, temos que agradecerlle a señor Moncho de Vilar (Beluso) que aínda conserva e traballa coa xugada de bois, e por suposto, co seu carro. É fundamental o traballo que levou a cabo a Asociación Cultural de Meiro, na recuperación do millo corvo, para que o Morrazo aínda poida admirar o traballo do derradeiro carreteiro, un orgullo para todos.

Na maior parte do país o carro xa desapareceu por

completo, algúns foron desfeitos para leña, outros están desarmados nos alboios, coa madeira xa podre, e como non, uns poucos agonizan como figuras decorativas nos xardíns das casas. Mais aínda hai zonas de Galicia nas que aínda se escoita o seu canto tristeiro, resistíndose a desaparecer a causa dos tractores. No Courel, en Bustelo de Fisteus (Quiroga) aínda aprecian as dimensións e robustez do carro para os camiños da montaña, as rodas ao xirar xunto co eixo danlle unha gran estabilidade fronte ás máquinas modernas. O home, vacas, carro, cadelo, todo semella seguir no seu lugar á hora de limpar e coidar os soutos. Os tractores e as motoserras nunca cantarán como o fai o vello carro do país, que un día carreteou as colleitas, o esterco, o mineral de ferro e o millo para o muíño. Subliñar tamén que hoxe xa case non quedan carpinteiros para facer un eixo de freixo, rodas de moreira, achada de chopo negro, chumazos de ameneiro,...

As formas, as tipoloxías de rodas, de eixos, de sistemas para xunguir, as cangas e os seus motivos

A Marela e a Novela en Quiroga (Lugo), tirando do carro. 2007.

simbólicos e decorativos... os nomes das pezas, as cancións e refráns sobre o carro están na obra de Xocas. Ansia que se complementa co guión dun sentimental e valioso documental dirixido nas terras de Lobeira e na posguerra polo cineasta ourensán Antonio Román, a película *O home e o carro*, homenaxe ao carro e ás súas xentes. Para saber de onde vimos, reclamamos xustiza para o noso carro de vacas, devanceiro do automóbil, nos museos, na casa e na memoria. Xa que foi un complemento inseparable da casa, do agro e dos rúeiros; insignia de poder agrario, que no pasado furaba por costas, ríos e entraba nas prazas e nas feiras de todas as vilas e cidades. O progreso debe ser o equilibrio entre a memoria e o porvir.

Recordo que miña nai unha tarde contoume que cando era unha rapaza, unha xugada de bois subía polo camiño da costeira tirando do carro, había pouco que chovera e as laxes de pedra estaban esvaradías. As rodas case nin se movían e as ferraduras dos bois escorregaban nas pedras do camiño. Sr. García, que era o carreteiro, cagábase en canto santo hai e arreáballe, vareazo vai, vareazo vén, no lombo dos animais. Os ollos dos bois reflectían a desesperación da impotencia de arrastrar por aquel carro cargado de toxo e o medo regado de dor polos paos que lle arreaba García. O home seguía berrando e xurando mentres tiraba da corda, cos brazos en tensión buscaba que o carro non se metera no rego do camiño, porque entón sería practicamente imposible sacalo de alí dada a fondura que tiña. Sra. María a Caseira seguía

aquela situación dende o *porlán** da súa casa e comezaba a cabrearse, entón baixou ao camiño e cando chegou onda García díxolle: “*¡Quieto aí que es máis animal que os bois! Solta a vara e empuxa polo lado da roda*” O home, sorprendido coa reacción de Sra. María deulle a vara e foise calado para onde ela lle dixera. A muller deixou calmar ós bois falándolle amodiño: “*Veña, hai que ir pouquiño a pouco para adiante. Amodiño. Veña. Un pouquiño máis. Vamos. Non me deixar quedar mal*” Cando ela mirou que era o momento agarrou a corda con forza e comezou a tirar suavemente pero con xeito, coa vara foi guiando coa aguillada ós bois, o home empurraba, María mandou facer forza a todos os rapaces que se estaban divertindo con todo aquilo, e tamén a un veciño que quedara vendo o que ocorría: “*¡Mirando non se fai nada, empuxe polo outro lado, carallo!*” Pouco a pouco o carro foi subindo polo camiño da costeira, ao chegar arriba, os bois semellaban unha nube de vapor, estaban derreados os pobres. Sra. María deulle a vara ao home e díxolle “*A forza bruta ás veces non serve, hai que ter máis xeito e non ser máis animal cás bestas*”. O Sr. García baixou a cabeza e díxolle “*Ten razón, Sra. María*”.

Naqueles anos, este tipo de episodios, ou similares, eran moi habituais dada a cantidade de carros do país que andaban polo camiños.

*porlán: de cemento de Pórtland. Patio exterior onde se empezou a usar o cemento.